

УДК 355.312: 94(470+430) «1812/1815»

УЧАСТЬ РОСІЙСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ДОБРОВОЛЬЧОГО ЛЕГІОНУ У ВИЗВОЛЬНІЙ БОРОТБІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПРОТИ НАПОЛЕОНА В 1812-1815 рр.

Сурнін В. Б. (Ужгород)

Дану статтю присвячено темі бойового співробітництва російських військ і патріотичних сил європейських країн у боротьбі проти імператора Наполеона I в 1812-1815 рр. Об'єктом дослідження в ній є Російсько-Німецький легіон, поява якого пов'язана з іменами багатьох відомих історичних діячів тієї епохи. У статті докладно розглядається політична сторона створення легіону, принципи його формування та бойовий шлях.

Ключові слова: 1812, Наполеон, Пруссія, Олександр I, Російсько-Німецький легіон, Карл фон Клаузевіц, Кутузов.

225 років тому переправою через річку Німан розпочався знаменитий похід Наполеона на Москву. Його «Великій армії» належало підкорити Росію, яка одна тільки була в змозі протистояти гегемоністським амбіціям французького імператора. Острівна Англія не мала достатньо сильної сухопутної армії, континентальні європейські держави пізнали гіркоту поразки. Як справедливо зазначав відомий французький історик Альберт Сорель, на початку 1812 р. Європа була схожа на переможену, окуповану країну, поділену на військові округи. Для здійснення в повному обсязі економічної блокади Англії Наполеон захопив Голландію, Гамбург, Бремен, Любек, Штеттін, Данциг, Тічино та анексував Вале [11, с. 131]. Але для походу на схід матеріальних і людських ресурсів лише васальних держав було замало. Існувала також нагальна потреба в мобілізації збройних сил суверенних держав – союзників Франції, котрі були залучені до участі в поході на Росію на підставі укладених із Наполеоном договорів та угод. Серед них такі німецькі держави як Пруссія, Австрія, Баварія, Саксонія, Вестфалія, Вюртемберг, Баден, Гессен та інші. Тільки Рейнський союз надав у розпорядження свого протектора 120 тис. солдатів, унтер-офіцерів і офіцерів, які були в більшості своїй прекрасно навченими та досвідченими воїнами [6, с. 76].

Але не всі вони мріяли загинути за «Велику Францію». Серед багатьох підкорених Наполеоном народів були наявні потужні антифранцузькі настрої, наприклад, в Іспанії. Це стосується і Пруссії, яка ще 1806 р. брала участь у четвертій антинаполеонівській коаліції разом із Росією. На цю обставину звертала увагу російська дипломатія. Так, Х. А. Лівен у травні 1811 р. писав із Берліна, що в Німеччині «всі погляди звертаються до Росії», і чимала кількість пруських офіцерів висловила «бажання вступити на службу в нашу армію у випадку війни з Францією» [10].

Тоді ж флігель-ад'ютант російського імператора Олександра I А. І. Чернишов, який збирав се-

кретну інформацію при паризькому дворі, висловив ідею про можливість створення в Росії німецького добровольчого корпусу: «З цією метою я пропоную влаштувати в нас корпус німецьких військ, не даючи в той же час приводу до скарг на нас з боку французького уряду. Цей розсадник, приготований заздалегідь, може згодом послугувати для важливих політичних і воєнних цілей» [1, с. 43-44].

З опублікованих на сьогоднішній день офіційних документів [8], джерел, що представляють літературну та епістолярну спадщину учасників тих далеких подій [4; 5], складається досить цікава й малознайома широкому читачеві картина бойового співробітництва російських військ і патріотичних сил європейських країн у визвольних змаганнях із Наполеоном. І. Чи не головне місце в ній посідає історія виникнення та славного бойового шляху такого добровольчого військового формування, як «Російсько-Німецький легіон».

Честь називатися «батьком» цього військового з'єднання по праву належить прогресивному пруському державному діячеві барону Карлу фон Штейну. 1812 р. на запрошення Олександра I він прибув із Пруссії в Росію, після того як Наполеон домігся звільнення його з посади глави пруського уряду. Приїзд опального німецького політика для Петербурга був дуже доречним. Енергійний Карл фон Штейн негайно став лідером німецьких патріотів у вигнанні, і вже 6 червня 1812 р. представив імператорові Олександру I пам'ятну записку з пропозицією створити Німецький легіон. Він пропонував скористатися силами Німеччини на користь Росії: «У даний час ці сили перебувають у розпорядженні Наполеона, але слід знайти кошти, щоб відвернути їх від нього і проти нього направити, налаштувавши громадську думку так, щоб вона могла відкрито висловлюватися проти нього». Це можна було здійснити через відозви: «...Щоб вони залишали війська Наполеона і стікалися під прапори Вашої Величності, щоб звільнити батьківщину від ганебного рабства, в якому вони перебувають»

[9, с. 123].

Відразу ж після вторгнення наполеонівської армії проект Карла фон Штейна став предметом обговорення у створеному 28 червня 1812 р. за «височайшим розпорядженням» «Комітеті у справах Німеччини» (Німецькому комітеті), до складу якого ввійшли як російські представники, так і німецькі політичні емігранти. Серед них були граф В. П. Кочубей, барон Карл фон Штейн, а з серпня 1812 р. і патріотично налаштований німецький поет Ернст Моріц Арндт. Однак керували Комітетом герцоги Ольденбурзькі: його офіційним головою був герцог Петро Фрідріх Ольденбурзький, який емігрував до Росії після захоплення його володінь Наполеоном; фактично ж роботу комітету направляв його син Георг Ольденбурзький, одружений на сестрі імператора Катерині Павлівні. Вже на перших засіданнях було підняте питання про формування з військово-полонених і німців, які емігрували в Росію, легіону, котрий офіційно іменувався згодом «Російсько-Німецьким».

На першому ж засіданні Комітету виявилися розбіжності між його членами. Герцоги Ольденбурзькі вважали, що Російсько-Німецький легіон повинен виступати під прапором легітимізму і стати типово монархічним формуванням. Штейн же прагнув надати легіону загальнонаціонального, всегерманського характеру і перетворити його згодом у народне ополчення. Його ідеї, на думку герцогів, були проїняті «згубним революційним духом». Цей конфлікт значно ускладнював роботу Комітету й викликав суперечки між його членами та імператором. Об'єднання Німеччини в піднесенні не тільки визвольної боротьби проти французької гегемонії, а й національного руху, революційно знищуючого існуючі уряди, було вельми далеким від його бажань [7, с. 227]. Однак спочатку незбіг у поглядах на майбутню визвольну боротьбу не став вирішальним. Вдалося узгодити і текст маніфесту, «який повинен бути поширений в Німеччині».

На початку липня 1812 р. проект відозви було відправлено в Петербург імператору. Олександр I, ознайомившись із відозвою, схвалив її, лише тільки закреслив і змінив у ній всі різкі та лайливі вирази на адресу Наполеона. Незабаром від імені Комітету в Академічній друкарні було надруковано надзвичайно великим накладом для летючих видань того часу – до 10 тис. примірників (8 тисяч німецькою мовою і 2 тисячі французькою) листівок зі зверненням «до офіцерів і солдатів німецької нації» із закликом переходити на бік росіян і вступати до легіону. У тексті звернення, зокрема, говорилося: "Германці! За що воюєте ви з Росією, за що пронакли через кордони її й нападаєте зі зброєю та насиллям на народи, котрі протягом кількох століть перебували з вами у приязних стосунках, брали в надра свої тисячі співвітчизників ваших, дарували талантам їх винагороду та визначали заняття

працьовитості їх?" Пізніше член Комітету німецький поет Е. М. Арндт написав «Короткий катехізис для німецького солдата», в якому обґрунтовував право підданих не підкорятися своєму государю, якщо государ не дбає про їхні інтереси й посиляє їх на несправедливу війну. Командування легіону видало в Ризі також серію пропагандистських брошур «Russlands Triumph 1812 oder Das Erwachte Europa» («Тріумф Росії або пробуджена Європа») для поширення в німецьких землях. Їх було перевидано в Берліні 1953 р.

Частина накладу поширювалася через російських воєначальників (серед яких – М. Б. Барклай-де-Толлі, П. І. Багратіон, Д. С. Дохтуров, П. Х. Вітгенштейн та інші) і призначалася для наполеонівської армії. Інша ж частина, розрахована на цивільне населення Німеччини, повинна була розходитися через розгалужену мережу агентів. Найбільший контингент добровільних агентів був у Пруссії, ним керував колишній міністр поліції Пруссії Юстас Грунер. Незадовго до початку війни він пішов у відставку, переїхав до Австрії і звідти підтримував контакти з німецькими патріотами. Донесення Грунера писалися особливим невидимим чорнилом і переправлялися в Росію через спеціальний пункт зв'язку на австрійсько-російському кордоні. Тільки в серпні 1812 р. французи встановили осідок Грунера і домоглися його арешту. Однак зв'язки з Росією продовжували здійснюватися через інших німецьких офіцерів, які не були пов'язані з Грунером [2].

Незважаючи на перешкоди, відозва Німецького комітету була почута й викликала тривогу серед німецьких князів і реакційно налаштованих аристократів. У відповідь французи підготували прокламацію, в якій звинувачували російського головнокомандувача у прагненні скинути німецькі феодальні династії: «Барклай-де-Толлі, ви хочете робити революції». Але в лавах німецьких військ відозву Штейна зустріли співчутливі відгуки. Навіть у період наступу наполеонівської армії на Москву багато німців покидали її, переходячи на бік росіян. Вони вітали ідею створення Німецького легіону. Багато хто висловлювали готовність вступити до його лав.

Реалізуючи спільний із німецькими патріотами проект, Олександр I вже 7 вересня 1812 р. повелів керуючому військовим міністерством князю А. І. Горчакову всіляко сприяти цьому легіону, що формувався «з полонених і дезертирів союзних військ, які перебувають при французькій армії». З Новгороду, Твері, Пскова, Смоленська та інших російських міст рухалися групи німецьких добровольців, які бажали «добровільно влитися в цей легіон». Здебільшого це були російські піддані у другому і третьому поколіннях: німці прибалтійських губерній, нащадки німецьких офіцерів, які приїхали в Росію на запрошення Петра I.

У легіон також були зараховані німецькі

офіцери, які емігрували ще до 1812 р. й перебували при російській армії, – підполковник Карл фон Клаузевіц (згодом знаменитий воєнний теоретик, автор книг «Про війну», «Війна 1812 року» тощо), капітан Ернст Фуль та інші. У німецький корпус приймалися і російські офіцери, а також «дворяни курляндські, ліфляндські та естляндські в якості унтер-офіцерів». Легіон повністю підкорявся російським військовим законам.

Місцем формування легіону було визначено місто Ревель (Таллінн). До середини жовтня там зібралося вже близько півтори тисячі німецьких добровольців. 14 жовтня вони були перевезені на судах російського Балтійського флоту з Ревеля в Борго і Ловізу, розташовані на північному узбережжі Фінської затоки. Там відбувалося екіпування та озброєння частин.

Легіон формувався як повноцінне бойове з'єднання. Він повинен був складатися з 2-х бригад по 4 батальйони піхоти, 2-х полків легкої кавалерії, артилерійської бригади (з 2-х кінних артилерійських рот і запасного артилерійського парку) і роти егерів. Комплектуванням цього легіону завідував ад'ютант принца Петра Фрідріха Ольденбургського полковник російської служби В. Д. Арендшильдт, який став пізніше командиром легіону.

До кінця грудня 1812 р., коли межі Росії покинули жалюгідні залишки французької армії, формування легіону було в основному закінчено. Перед російським командуванням постало питання про його безпосереднє використання, при цьому бойова складова аж ніяк не могла вважатися головною. Найважливіше значення мала сама участь німецьких військових у визвольному поході проти Наполеона. З огляду саме на такі міркування якнайкраще для введення в справу Російсько-Німецького легіону підходила Східна Пруссія.

Зі стратегічної точки зору саме Східна Пруссія була «слабкою ланкою» в обороні французів. Справа в тому, що цю територію разом із французьким корпусом генерала Макдональда обороняв також прусський корпус генерала Йорка. Ще починаючи з літа 1812 р. «Німецький комітет» під керівництвом Карла фон Штейна наполегливо прагнув схилити Йорка до переходу на бік Росії. У вересні 1812 р. російське командування вело переговори з Йорком, намагаючись утримати прусський корпус від активних дій. Але в той період Йорк займав нерішучу позицію. Росія йшла на значні поступки і давала великі політичні обіцянки, щоб спонукати Йорка до підписання вигідної їй угоди. Йорк позитивно не відповідав на російські пропозиції. 20 грудня прусський корпус почав відступати услід за основними силами французької армії в напрямку до Тільзита. Однак підрунта для угоди було вже підготовлене. 26 грудня командувач групою російських військ П. Х. Вітгенштейн отримав звістку про те, що Йорк відпустив полонених,

і через них прусський генерал повідомляв, що він не воює з росіянами [13, с. 305-306]. На шляху прусського корпусу опинився загін під командуванням генерала І. І. Дибича. Проте кілька днів тривав відхід корпусу до Тільзита і тяглися переговори між Йорком і Дибичем, якому допомагали підполковник Карл фон Клаузевіц і майор Карл Фрідріх Еміль Дона. Поведінка Йорка пояснюється прагненням приховати від французів свій намір відокремитися від «Великої армії». Нарешті, 30 грудня 1812 р. біля Пошерунського млина під Тауроґеном було підписано секретну конвенцію про нейтралітет прусського корпусу. Підписання Тауроґенської конвенції стало великим успіхом російського командування і російської дипломатії. Згідно з конвенцією, 30 батальйонів піхоти, 6 ескадронів кінноти і 32 гармати (всього близько 20 тис. осіб) відділялися від корпусу Макдональда і залишалися нейтральними аж до вирішення прусським урядом питання про союз із Росією [3, с. 262].

Як згадував Клаузевіц, підписання конвенції «серед прусських військ ... було прийнято з великим захопленням» [4, с. 172]. Є багато свідчень про перехід окремих загонів прусських військ на російську сторону і спільні дії російських і прусських сил [14, с. 18].

Ослаблений корпус Макдональда, природно, не міг тепер надати скільки-небудь серйозного опору і став відходити до Кеніґсберга. Російські війська, що енергійно переслідували його, сходу ввірвалися в місто і після нетривалого, але запеклого бою 26 січня 1813 р. оволоділи цим великим опорним пунктом Східної Пруссії. Сюди й вирішено було перекинути для участі у воєнних діях Російсько-Німецький легіон.

Суспільна атмосфера, яка панувала в той час у Східній Пруссії, була надзвичайно сприятливою. В опублікованих документальних джерелах є багато свідчень доброзичливого ставлення жителів провінції до російських військ. Так, після вступу в Кеніґсберг Кутузов писав: «Уявити не можна, як ми прийняті в Пруссії. Ніколи ні прусського короля, ні його війська так не приймали». Іншим разом він наголошував, що «прусаки зустріли нас як братів. Нікого не хочуть знати, крім Олександра, і, здається, здатні забути свого короля» [5, с. 467]. Поява в цих умовах Російсько-Німецького легіону цілком могла послугувати поштовхом до розгортання національно-визвольного руху в країні проти французьких окупантів. Протягом короткого періоду легіон чисельно значно виріс. Якщо до початку закордонного походу російської армії в ньому нараховувалося 4244 особи, то в травні 1813 р. – вже 5511 осіб. У Тільзиті до його складу додатково було включено Волонтерську козачу роту поручика Нірота (сформована з жителів Ліфляндської губ.), що залишалася з ним до кінця воєнних дій. Були також сформовані і включені до складу легіону рота

пішої артилерії та обозна рота. Генерал-квартирмейстером легіону був призначений підполковник Карл фон Клаузевиц. Деякий час він виконував обов'язки командира легіону. У червні 1813 р. легіон увійшов до складу Зведеного корпусу під командуванням генерал-лейтенанта, австрійського графа Людвіга Георга Теодора Вальмоден-Гімборна, який перейшов 1813 р. на російську службу. Одночасно він став головнокомандувачем легіону.

З 17 (29) червня частиною легіону вважалися війська Ганзейської ліги, Ганновера та Дессау. 22 червня (4 липня) в легіон включено партизанський загін Ш. Ф. Г. Дибича, 26 червня (8 липня) до нього приєднався 5-й батальйон (командир – капітан А. фон Добшиц), 29 липня (10 серпня) в його склад включено саксонську роту капітана Л. фон Рейха. Після цього легіон налічував 12 тис. осіб. У складі військ Наполеона в цей період воювало близько 70 тис. солдатів Рейнського союзу [12].

У серпні 1813 р. легіон влився в Північну армію під командуванням шведського кронпринца Карла Юхана (колишнього наполеонівського маршала Бернадота) і брав участь у бойових діях проти французьких і датських військ у Ганновері, Голштейні і Нідерландах. Легіон складався з російсько-німецької дивізії генерал-майора Арендшильдта (дві піхотні бригади по три батальйони), двох кавалерійських полків, російсько-німецької артилерійської бригади (16 гармат).

15 і 16 вересня легіон у складі корпусу Вальмодена переправився через Ельбу і після кровопролитного бою, який дістав назву битви при Гьорді, спільно з іншими частинами відкинув до Харбурга французьку 50-у піхотну дивізію М. Н. Л. Пешью з корпусу маршала Л. Н. Даву. Російсько-Німецький легіон зіграв вирішальну роль у цій перемозі, вийшовши в тил французьким військам. Перед Лейпцігською «битвою народів» (16-19 жовтня 1813 року) легіонери просунулися далі на захід, звільнивши від наполеонівських військ Бремен.

Даву був змушений відійти до Гамбурга. Далі армія кронпринца рушила до Кіля, переслідуючи датських союзників Наполеона, а легіон намагався відрізати їм шлях до відступу. При Зеештадті між військами Вальмодена і відступаючими в Шлезвіг датчанами відбувся запеклий бій.

Перекинутий після укладення перемир'я з Данією в Нідерланди, легіон з лютого 1814 р. бився з I-м армійським корпусом генерала графа Н. Ж. Мезона. Остання битва цієї кампанії, в якій брали участь солдати легіону, відбулася в Куртре 31 березня 1814 р. Після закінчення бойових дій легіон, багато чинів якого були нагороджені за хоробрість російськими нагородами (наприклад, учасник Бородінської битви Карл фон Клаузевиц був нагороджений орденом св. Георгія 4-го ступеня, Золотою зброєю і чином полковника російської служби), був переведений на Нижній Рейн і 6 (18) червня 1814 р. перейшов під пруське командування. Особовому складу легіону було дозволено за бажанням повернутися в Росію або вступити до лав збройних сил своїх рідних країн. У ньому були залишені тільки пруські військовослужбовці. 6 (18) квітня 1815 р. легіон було розпущено; значна частина особового складу влилася до пруської армії (з його частин було сформовано 30-й і 31-й піхотні та 8-й уланський полки, при цьому російсько-німецькі гусари, яких стали називати «чорними» і «зеленими», зберегли мундири легіону).

Таким чином, Російсько-Німецький легіон припинив своє існування. Він зробив гідний внесок у справу звільнення Європи від наполеонівської окупації. І хоча звільнення Німеччини так і не завершилося воз'єднанням усіх німецьких земель, про що мріяв Карл фон Штейн, цей історичний досвід слід визнати вдалим. У нових умовах, тепер уже в новому, XX столітті, його успішно використав Радянський Союз, звільняючи європейські країни від нової тиранії – фашистського поневолення.

1. Алексеев М. Наш человек в Париже: как секреты Наполеона становились достоянием Петербурга / М. Алексеев // Родина. – 1996. – № 6. – С. 43-48.
2. Безотосный В. Российские немцы / В. Безотосный. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusdeut.sch-ranogama.ru/jencik_statja.php?mode=view&site_id=34&own_menu_id=3912.
3. Жилин П. А. Фельдмаршал Михаил Илларионович Кутузов: Жизнь и полководческая деятельность / П. А. Жилин. – 3-е изд., доп. – М.: Воениздат, 1988. – 368 с.
4. Клаузевиц К. 1812 год / К. Клаузевиц. – Пер. с нем. А. К. Рачинского, М. П. Протасова; под ред. А. А. Свечина, С. М. Белицкого. – М.: Госвоениздат, 1937. – 276 с.
5. Кутузов М. И. Письма, записки / М. И. Кутузов. – Воениздат, 1989. – 592 с.
6. Панкратов П. А. Армия Европы против России / П. А. Панкратов // Военно-исторический журнал. – 1997. – № 3. – С. 70-81.
7. Пресняков А. Е. Российские самодержцы / А. Е. Пресняков. – М.: Книга, 1990. – 464 с.
8. Поход русской армии против Наполеона в 1813 г. и освобождение Германии: [Сборник документов]. – М.: Наука, 1964. – 537 с.
9. Попов А. Н. Барон Штейн в России в 1812 г. / А. Н. Попов. – М.: Главполитпросвет, 1920. – 453 с.
10. Русско-немецкий легион. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1812.nsad.ru/15>.
11. Сорель А. Европа и французская революция / А. Сорель. – Т. 1-8 / Пер. с фр. – Т. 7: Континентальная

- блокада. Великая Империя. 1806-1812. – СПб.: Л. Ф. Пантелеев, 1908. – II, 500 с.
12. Сорокин А. Русско-Немецкий легион / А. Сорокин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://legitimizist.ru/sight/history/2012/05/russko-nemeczkij-legion.html>.
13. Штейнгель В. И. Записка касательно составления и самого похода Санкт-Петербургского ополчения в 1812 и 1813 годах... / В. И. Штейнгель. – Ч. 1-2. – СПб.: Тип. В. Плавильщикова, 1814-1815. – Ч. 1. – СПб., 1814. – VII, 241 с.
14. Штейнгель В. И. Указ. соч. – СПб., 1815. – Ч. 2. – 184 с.

РЕЗЮМЕ

УЧАСТИЕ РОССИЙСКО-ГЕРМАНСКОГО ДОБРОВОЛЬЧЕСКОГО ЛЕГИОНА В ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЕ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН ПРОТИВ НАПОЛЕОНА В 1812-1815 гг.

Сурнин В. Б. (Ужгород)

Данная статья посвящена теме боевого сотрудничества российских войск и патриотических сил европейских стран в борьбе против императора Наполеона I в 1812-1815 гг. Объектом исследования в ней является Российско-Германский легион, появление которого связано с именами многих известных исторических деятелей той эпохи. В статье подробно рассматривается политическая сторона создания легиона, принципы его формирования и боевой путь.

Ключевые слова: 1812, Наполеон, Пруссия, Александр I, Российско-Германский легион, Карл фон Клаузевиц, Кутузов.

SUMMARY

INVOLVEMENT OF THE RUSSIAN-GERMAN VOLUNTARY LEGION IN LIBERATION STRUGGLE OF EUROPEAN COUNTRIES AGAINST NAPOLEON DURING 1812-1815

V. Surnin (Uzhhorod)

This article is sanctified to the theme of battle cooperation of the Russian troops and patriotic forces of the European countries in a fight against an emperor Napoleon I in 1812-1815. The object of study is the Russian-German legion whose appearance is related to the names of many known historical figures of that epoch. In the article is examined in detail the political side of creation of legion, principles of its forming and battle way.

Keywords: 1812, Napoleon, Prussia, Alexander I, Russian-German legion, Karl von Clausewitz, Kutuzov.

УДК 94 (438) «1918/1945»:37(=161.2)

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ ТА В ГЕНЕРАЛЬНОМУ ГУБЕРНАТОРСТВІ

Гожень Я. (Слупськ, Польща)

У даній статті подано інформацію, що стосується українського шкільництва в Другій Речі Посполитій у міжвоєнний період, а також у Генеральному губернаторстві в період Другої світової війни. Крім того, у статті міститься інформація стосовно взаємин польської та німецької влади щодо українського шкільництва.

Ключові слова: Генеральне губернаторство, українське шкільництво, освіта, Друга світова війна, Український Центральний Комітет, шкільний «Закон Грабського».

Постановка проблеми. У 1918-1939 роках Польща вважалася багатонаціональною державою, яка була заселена (станом на 1931 р.) поляками (68,9%), українцями (13,9%), євреями (8,6%), білорусами (3,1%), німцями (2,3%), росіянами (0,4%), литвинами (0,3%) та чехами і словаками (0,1%) [11, с. 125]. На підставі міжнародного права

і міждержавних домовленостей національним меншинам було гарантовано свободу щодо культури, звичаїв та мови. Інтерпретація цих прав і домовленостей не завжди відповідала інтересам усіх зацікавлених сторін, і особливо це стосується української спільноти. Деякі особистості, а також національні групи, помічаючи несправедливість, були обурені